

Україна

Столиця: м. Київ

Населення: 45,2 млн. осіб

ВВП за ПКС на душу населення: 7 840 дол. США

Джерело: База даних Світового банку «Світові показники розвитку».

Країни перехідного періоду та узагальнені середні показники

Видання НІТ	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Виборчий процес	3,00	3,50	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	3,50	3,50	3,50
Розвиток громадянського суспільства	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,50	2,25	2,25	2,50
Незалежність ЗМІ	3,50	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	4,25	4,00	4,00	4,00
Демократичність управління на рівні центральної влади	4,75	5,00	5,00	5,50	5,75	5,75	6,00	6,00	5,75	5,75
Демократичність управління на рівні місцевих органів влади	5,25	5,25	5,25	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,25	5,00
Ефективність і незалежність судової системи	4,75	5,00	5,00	5,50	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,75
Рівень корупції	5,75	5,75	5,75	5,75	6,00	6,00	6,25	6,00	6,00	5,75
Інтегральний індекс демократії	4,25	4,39	4,39	4,61	4,82	4,86	4,93	4,75	4,68	4,61

КОРОТКИЙ ОГЛЯД

З моменту відсторонення від влади колишнього президента Віктора Януковича і повалення його напівавторитарного режиму внаслідок Революції гідності у 2014 році, Україна постала перед складними викликами: по-перше, через військове вторгнення Росії, а, по-друге, через нагальну потребу усунути явні недоліки у сферах демократії та верховенства права в країні.

У 2016 році залишився невирішеним спір з Росією. Крим досі залишається анексованим, а права місцевого населення, зокрема корінного кримськотатарського народу, грубо порушуються. Мінські домовленості, укладені за посередництва міжнародних партнерів у лютому 2015 року щодо Донбасу на сході України, не призвели до вирішення існуючого конфлікту, і спірні території де-факто залишилися під контролем Російської Федерації і без стабільного припинення вогню. Попри спроби встановлення миру на Донбасі за підтримки міжнародної спільноти, Росія продовжила постачати до зони конфлікту зброю, військову техніку, боєприпаси і військовослужбовців під виглядом «добровольців». Під час дії «режиму припинення вогню» у 2016 році українська армія втратила 211 офіцерів і солдатів.¹ Загальні людські втрати з моменту початку конфлікту у квітні 2014 році склали майже 10 000 осіб з обох боків лінії зіткнення,² у тому числі 2 000 цивільних осіб. Де-факто, контрольована Росією місцева влада на Донбасі у 2016 році посилила свої позиції завдяки усуненню від влади менш контрольованих елементів, іноді шляхом застосування силових методів в стилі мафії. За великим рахунком, Росії вдалося зробити «Донецьку Народну Республіку» (ДНР) та «Луганську Народну Республіку» (ЛНР) своїми

провінціями, внаслідок чого дедалі віддаленішою видається перспектива реінтеграції цих територій в Україну на умовах продовження їхнього перебування під домінуючим впливом Росії.

Незважаючи на ці серйозні виклики для безпеки, українській владі вдалося стабілізувати економічну і політичну ситуацію і утримувати її під контролем у 2016 році. У квітні було призначено новий склад Кабінету Міністрів після відставки прем'єр-міністра Арсенія Яценюка і його кабінету. Новим прем'єр-міністром став колишній спікер Верховної Ради Володимир Гройсман. Після виходу з правлячої коаліції трьох невеликих фракцій, а саме: «Радикальної партії» Олега Ляшка, партії «Батьківщина» Юлії Тимошенко та «Самопоміч», - правляча коаліція чисельно зменшилася. В ній залишилося лише дві політичні партії — «Блок Петра Порошенка» та «Народний фронт» — внаслідок чого коаліція стала хиткою і залежною від позакоаліційних політичних сил та окремих народних депутатів у кожному окремому випадку. Водночас, нинішня коаліція є достатньо сильною для того, щоб уникати проведення позачергових загальнонаціональних виборів до Верховної Ради, чого сильно бажає опозиція.

Попри падіння в рейтингу громадської думки президент Петро Порошенко протягом року укріпив свої політичні позиції. На відміну від Яценюка, який сприймався громадськістю як «рівня» Порошенку, новий прем'єр-міністр Гройсман вважається людиною, підконтрольною президенту. На противагу Яценюку, Гройсман не має підтримки з боку власної політичної сили і є залежним від коаліційних фракцій, особливо від партії президента. Водночас, Гройсман вжив заходів для забезпечення собі відносної політичної незалежності під час формування свого кабінету, зокрема опираючись тиску з боку президента щодо призначення першого заступника прем'єр-міністра та інших важливих міністрів.

У 2016 році загальнонаціональні вибори не проводилися. 17 липня в семи одномандатних округах відбулися проміжні вибори до Верховної Ради України, на яких здобули перемогу як члени коаліції, так і представники опозиції. 11 і 18 грудня перші місцеві вибори відбулися в об'єднаних територіальних громадах, створених в рамках реформи місцевого самоврядування, яка розпочалася у 2015 році. Водночас, неспроможність оперативно замінити більшість членів Центральної виборчої комісії, строк повноважень яких закінчився ще у 2014 році, ставить під сумнів законність проведення будь-яких виборів. Політичні партії почали оприлюднювати офіційні звіти про свої бюджети і отримали перші виплати з державного бюджету в рамках реформи щодо фінансування політичних партій, запровадженої нещодавно прийнятим законодавством.

Громадянське суспільство залишається найпотужнішим інструментом демократичних перетворень в Україні. Воно продовжує відігравати вирішальну роль у проведенні реформ, спрямованих на розбудову функціональної демократії та верховенства права. З часів революції спроможності організацій громадянського суспільства розширилися і вони стали ще більш розмаїтими. Водночас, війна та окупація з боку Росії мали наслідком пошквалювання активності екстремістських організацій, які мають дедалі більший вплив на формування державної політики; при цьому їхні безпосередні дії, у тому числі застосування насильства, є предметом політичних дебатів.

Медіа-середовище в Україні є плюралістичним, і критика у бік влади є широко поширеним явищем. Водночас, найбільші ЗМІ досі перебувають під контролем олігархів і залежать від зовнішніх політичних та бізнесових інтересів. Було офіційно створено нову суспільну телерадіокомпанію, проте на заваді її ефективній роботі стали бюрократичний спротив і бюджетні обмеження. Кількість нападів на журналістів залишається високою. 20 липня в Києві було вбито відомого політичного журналіста Павла Шеремета, проте розслідування обставин його загибелі досі не завершено. У вересні невідомі особи здійснили напад на студію телеканалу «Інтер».

У 2016 році продовжилася реформа місцевого самоврядування, у тому числі подальше добровільне об'єднання територіальних громад. Податкова децентралізація забезпечила більшу фінансову незалежність органів місцевого самоврядування і територіальних громад, оскільки місцеві бюджети зросли в середньому на 35 - 50 відсотків порівняно з минулим роком.³ Проте цей процес уповільнився через відсутність подальших змін у законодавстві, у тому числі конституційних змін.

Нарешті пришивдшилася судова реформа після тривалого зволікання з внесенням змін до Конституції, і в липні було прийнято нове базове законодавство. Новими положеннями законодавства передбачено, зокрема, що повторне призначення суддів можливе лише після проведення їхнього оцінювання за критеріями компетентності та добросовісності. Проте, оцінювати

ефективність реформи поки що зарано, адже імплементація цього закону розпочалася лише 30 вересня.

У 2016 році уряд вжив значних інституційних заходів для протидії корупції. Були створені і розпочали роботу три нових національних антикорупційних агентства, а саме: Національне антикорупційне бюро, Антикорупційна прокуратура та Національне агентство з питань запобігання корупції. Було проведено реформу державних закупівель і для всіх закупівель запроваджено прозору електронну систему публічних закупівель під назвою “ProZorro”. За результатами першої хвилі електронного декларування, декларації про своє майно до кінця 2016 року подали 107 050 державних службовців⁴, незважаючи на явний спротив е-декларуванню. Електронні декларації показали глибоко вкорінену культуру непрозорого особистого збагачення представників правлячого класу України, яка і далі залишатиметься викликом і непростим завданням для забезпечення досягнення сталої прозорості. Влада провела реформу ринку електроенергії, піднявши тарифи до ринкового рівня і вирівнявши ціни для різних категорій споживачів, що роками було причиною корупції в енергетичному секторі.

Досягнення 2016 року в частині боротьби з корупцією стали результатом синхронних зусиль місцевих організацій громадянського суспільства і міжнародної спільноти і заклали фундамент для більш сталої політики боротьби з корупцією у майбутньому. Втім, зрозуміло, що подальші вдосконалення можливі, лише якщо політичне керівництво країни матиме достатню політичну волю для цього.

Зміни в рейтингу:

- **Рейтинг розвитку громадянського суспільства погіршився з 2,25 до 2,50 балів** через зростаючий вплив нетерпимих організованих екстремістських груп на громадянське суспільство.
- **Рейтинг демократичності управління на рівні органів місцевого самоврядування поліпшився з 5,25 до 5,00 балів** через посилення спроможності органів місцевого самоврядування внаслідок триваючої реформи децентралізації влади та зростаючої фінансової незалежності місцевих органів влади.
- **Рейтинг ефективності і незалежності судової системи поліпшився з 6,00 до 5,75 балів** завдяки початку проведення судової реформи відповідно до нещодавно прийнятих змін до законодавства і до Конституції.
- **Рейтинг рівня корупції поліпшився з 6,00 до 5,75 балів** завдяки створенню нових національних антикорупційних агентств і початку їхньої діяльності, проведенню реформи державних закупівель з важливими ініціативами по боротьбі з корупцією, запровадженню е-декларування і оприлюдненню перших електронних декларацій державних службовців, початку реформи фінансування політичних партій, реформи енергетичних тарифів та початку реформи управління державною власністю.

Як наслідок, рейтинг розвитку демократії поліпшився з 4,68 до 4,61 балів.

Перспективи на 2017 рік: Незважаючи на зусилля міжнародної спільноти, існує мало можливостей для вирішення територіального конфлікту на сході України. Україна навряд чи пристане на запропонований Росією сценарій реінтеграції Донбасу в Україну в якості російського протекторату, а інших реалістичних варіантів розвитку подій поки що не існує. Економіка України, найвірогідніше за все, продовжить поступово відроджуватися, проте економічне зростання йтиме повільними темпами. Парламентська коаліція у скороченому складі може уціліти, проте атмосфера песимізму і брак довіри, зростання тарифів на електроенергію і зусилля зовнішнього ворога з дестабілізації країни можуть призвести до політичної нестабільності. Найвірогідніше за все, деякі реформісти в уряді будуть змушені піти у відставку під тиском з боку популістів, навіть якщо сам кабінет уціліє. Судова реформа, поліпшення інвестиційного клімату, а також протидія корупції є ключовими напрямками політики, проте реформи просуваються вкрай повільно. Політичні партії вдаються до політики маневрування з огляду на майбутні вибори, чергові чи позачергові, внаслідок чого далі можливе зменшення політичної підтримки в напрямку проведення реформ. Міжнародні партнери, які виступають за проведення реформ в Україні,

можуть бути заклопотані вирішенням зростаючих глобальних проблем і приділяти менше уваги проблемам України.

ОСНОВНИЙ ЗВІТ

Демократичність управління на рівні центральної влади

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
4,75	5	5	5,5	5,75	5,75	6	6	5,75	5,75

- Революція гідності, що відбулася у 2014 році, наслідком якої стало повалення режиму президента Віктора Януковича, ознаменувала новий період переходу від клептократії та напівавторитаризму до функціональної демократії і верховенства права. Болісні трансформації в країні навряд чи відбуватимуться швидкими темпами, оскільки «стара система» глибоко укорінилася у владі, і її не легко позбутися. У державі відбулися значні позитивні зміни, проте вони ще не повністю утвердилися.
- Конфлікт з Росією досі становить екзистенційну загрозу для України. Конфлікт між Росією та Україною виходить за рамки суто територіального, культурного чи етнічного спору і значною мірою стосується ідентичності. Росія і її президент Володимир Путін намагаються поставити під сумнів основну суть національної ідентичності України, заявляючи, що українці і росіяни є «єдиним народом». Путін сприймає успішну і демократичну Україну як серйозну загрозу існуванню свого режиму.
- За цих обставин навряд чи конфлікт з Росією вирішиться найближчим часом. Крим залишається під російською окупаційною владою, а громадянські права місцевого населення — у тому числі корінного кримськотатарського народу, україномовного населення та тих, хто виступає проти окупації, — грубо порушуються. У 2016 році Верховний суд РФ заборонив Меджліс, представницький орган кримських татар, визнавши його «екстремістською організацією». Лідерам кримськотатарського народу або заборонено в'їзд на територію Криму (наприклад, Мустафі Джемілеву та Рефату Чубарову), або ж вони перебувають під арештом (Ільмі Умеров та інші).
- Стабільного режиму припинення вогню на Донбасі досягти не вдалося. Попри спроби встановлення миру на Донбасі за підтримки міжнародної спільноти—включаючи Мінські домовленості, укладені за посередництва Німеччини та Франції у вересні 2014 року і оновлені в лютому 2016 року — Росія продовжує постачати до зони конфлікту зброю, військову техніку, боєприпаси і військовослужбовців під виглядом «добровольців». У 2016 році українська армія втратила 211 офіцерів і солдатів, незважаючи на оголошене перемир'я,⁵ при цьому загалом з квітня 2014 року, коли розпочався конфлікт, загинуло майже 10 000 осіб,⁶ з яких 2 000 цивільних осіб.
- Протягом 2016 року контрольована Росією місцева влада на Донбасі посилила свої позиції. За великим рахунком, Росії вдалося зробити «Донецьку Народну Республіку» (ДНР) та «Луганську Народну Республіку» (ЛНР) своїми провінціями. На цих окупованих територіях заборонена незалежна політична діяльність і незалежні політичні партії, не працюють неурядові організації (НУО) і не існує вільної преси. Малоімовірно є можливість реінтеграції цих територій в Україну, оскільки Росія не хоче залишати зону конфлікту, а Україна, в свою чергу, не бажає відновлювати контроль над втраченими територіями як де-факто політичними і військовими протекторатами Росії. Політичні складові Мінської угоди, у тому числі проведення виборів в зоні конфлікту та конституційної реформи в Україні, не можуть зрушити з мертвої точки без гарантування безпеки, стабільного режиму припинення вогню та створення хоча б основних передумов для проведення вільних і справедливих виборів згідно з нормами та стандартами ОБСЄ.
- Попри триваючий конфлікт на сході України, українській владі вдалося стабілізувати як економічну, так і політичну ситуацію. При цьому рівень довіри населення до основних політичних інститутів — і до вищих посадових осіб держави — продовжив падати у 2016 році.⁷
- Після виходу з правлячої коаліції трьох невеликих фракцій, а саме: «Радикальної партії» Олега Ляшка, партії «Батьківщина» Юлії Тимошенко та «Самопоміч» правляча коаліція

чисельно зменшилася. В ній залишилося лише дві політичних партії — «Блок Петра Порошенка» та «Народний фронт» — внаслідок чого коаліція стала хиткою і залежною від позакоаліційних політичних сил та окремих народних депутатів, які підтримують коаліцію у кожному окремому випадку, переслідуючи при цьому свої власні інтереси.

- У квітні було призначено новий кабінет міністрів на чолі з прем'єр-міністром Володимиром Гройсманом, колишнім спікером Верховної Ради України, після відставки прем'єр-міністра Арсенія Яценюка і членів його кабінету. Кабінет Міністрів Гройсмана успішно продовжив низку важливих реформ у сфері державного управління і розвитку демократичних інститутів. Зокрема, уряд розпочав реформу державної служби відповідно до прийнятих у 2015 році норм законодавства. Були проведені відкриті конкурси на заміщення вакантних посад на найвищих рівнях державної служби. На новостворений орган, Комісію з питань вищого корпусу державної служби, покладено завдання з відбору голів місцевих державних адміністрацій і державних секретарів міністерств. Організації громадянського суспільства представлені 4 з 12 членів Комісії. Проте, при цьому влада зберегла свій вплив на комісію, оскільки більшість членів комісії є особами, наближеними до адміністрації президента.
- Після відставки Яценюка і призначення Гройсмана президент Петро Порошенко посилює свої політичні позиції, незважаючи на падіння рівня громадської довіри до нього.⁸ Деякі спостерігачі помітили зростання тенденції до концентрації влади в руках президента.⁹ На відміну від Яценюка, який сприймався громадськістю як «рівня» Порошенку, прем'єр-міністр Гройсман вважається маріонеткою Порошенка. На противагу Яценюку, Гройсман не має підтримки з боку власної політичної сили і є залежним від коаліційних фракцій, зокрема від політичної партії президента. Проте, Гройсман, опираючись тиску з боку президента щодо призначення членів Кабміну, зміг забезпечити собі відносну політичну незалежність. Незважаючи на вплив Порошенка, Гройсман самостійно обрав першого заступника прем'єр-міністра Володимира Кістіона, а також членів кабінету, у тому числі міністра соціальної політики Андрія Реву.

Виборчий процес

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
3,00	3,50	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	3,50	3,50	3,50

- У 2016 році проведення чергових виборів в Україні призначено не було. 17 липня в семи одномандатних округах відбулися проміжні вибори до Верховної Ради України, на яких здобули перемогу як члени коаліції (три обраних народних депутата), так і представники різних опозиційних сил (чотири нардепи). Вибори були змагальними і загалом вільними, проте були зафіксовані численні випадки підкупу виборців шляхом використання різних «благодійних фондів», пов'язаних із певними кандидатами.¹⁰ Різні партії і самовисуванці використовували «сірі гроші» для мобілізації та мотивування виборців.¹¹
- 11 і 18 грудня відбулися перші місцеві вибори в 184 з 360 об'єднаних територіальних громадах, створених в рамках реформи місцевого самоврядування, розпочатої у 2015 році. Партія «Батьківщина» Юлії Тимошенко, яка зараз перебуває в опозиції, показала найкращі результати на виборах, отримавши 33,5 відсотків місць в радах нових територіальних громад.¹² Від спостерігачів надходили повідомлення про деякі порушення, які здебільшого були пов'язані з професійною некомпетентністю членів виборчих комісій.¹³
- Центральна виборча комісія (ЦВК) переживає кризу законності, яка поки що залишається невирішеною. 3 червня президентом Порошенком на розгляд парламенту було внесено подання про звільнення з посад 12 членів ЦВК, строк повноважень яких завершився в червні 2014 року, та про призначення на посади 11 нових членів ЦВК. Через відсутність підтримки в парламенті, що підтверджує неспроможність найбільших політичних фракцій домовитися щодо нового складу ЦВК, законодавчий орган досі не розглянув жодну з кандидатур. Як наслідок, на посадах залишаються 12 з 15 членів ЦВК, які мали бути переобрані ще в 2014 році.¹⁴

- 18 вересня на території окупованого Криму відбулися вибори до Державної Думи Російської Федерації. Україна офіційно закликала парламенти іноземних держав і міжнародні організації не визнавати вибори до Держдуми через незаконність окупації Криму Росією.¹⁵
- Політичні партії почали оприлюднювати офіційні звіти про свої бюджети і отримали перші виплати з державного бюджету в рамках реформи щодо фінансування політичних партій. Проте, у своїх перших фінансових звітах значна кількість великих політичних партій оприлюднили недостовірні дані: зокрема, за даними Комітету виборців України, у звітах не були належним чином відображені витрати на оплату праці центрального апарату та апаратів регіональних осередків партій, а також витрати на політичну рекламу.¹⁶

Розвиток громадянського суспільства

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,75	2,50	2,25	2,25	2,50

- Громадянське суспільство залишається найпотужнішим інструментом демократичних перетворень в Україні. Воно продовжує відігравати вирішальну роль у проведенні реформ, спрямованих на розбудову функціональної демократії та верховенства права. Коаліції і мережі громадянського суспільства, такі як експертна мережа «Реанімаційний пакет реформ», сприяють проведенню реформ шляхом підготовки проектів нормативно-правових актів, їх адвокатування, а також інформування ЗМІ і громадськості про найважливіші реформи. Організації громадянського суспільства продовжують відігравати важливу роль у проведенні різноманітних реформ, таких як антикорупційна реформа (шляхом безпосереднього долучення до створення антикорупційних органів і сприяння запуску електронного декларування), реформа державного управління та державної служби (шляхом участі у комісіях і висунення кандидатів на заміщення вакантних посад державних службовців), реформа державних закупівель (підтримуючи запровадження електронної системи публічних закупівель «ProZorro»), а також реформа децентралізації та місцевого самоврядування (шляхом розвитку спроможностей об'єднаних територіальних громад).
- Водночас, на тлі вторгнення та окупації українських територій набули потужності екстремістські і праворадикальні угруповання, які відіграють все помітнішу роль у суспільному житті країни і формують політичний курс, у тому числі шляхом застосування насильства. Праворадикальні групи використовують офіційні свята для демонстрації своєї сили, як, наприклад, марш Цивільного корпусу «Азов», політичного крила батальйону «Азов», в День захисників вітчизни 14 жовтня. Напад на офіс телеканалу «Інтер» і оприлюднення особистих даних журналістів, які працюють на Донбасі, (див. розділ «Незалежність ЗМІ») показали, яким чином дії екстремістів можуть отримати суспільну підтримку і мовчазну згоду високопосадовців. Терпимість влади до радикальних угруповань може становити загрозу плюралізму і громадянським ініціативам.
- Волонтерство залишається важливим суспільним явищем. Волонтери допомагають внутрішньо переміщеним особам (ВПО) і забезпечують провізією збройні сили, створюючи тісний зв'язок між цивільним громадянським суспільством і військовими. Волонтерські організації користуються найбільшою довірою серед українців і мають рейтинг суспільної довіри на рівні 63,7 відсотків.¹⁷
- Виникають нові ініціативи організацій громадянського суспільства, спрямовані на мобілізацію населення на місцях і в регіонах з метою встановлення громадського контролю над місцевими адміністраціями, створення та утримання місць загального користування, розбудови місцевої громадянської інфраструктури та формування сталої культури громадської участі. Івано-франківська платформа «Тепле Місто» є однією з найбільш значущих ініціатив громадянського суспільства, яка об'єднала навколо себе малі і середні підприємства, НУО та громадських активістів, що працюють заради сталого розвитку міста.¹⁸ Також зростає загальне різноманіття і неоднорідність громадянського

суспільства. В тих випадках, де на карту поставлені різні цінності, виникають конфлікти: наприклад, помітний конфлікт між ЛГБТ-спільнотою і різними праворадикальними угрупованнями, які заявляють, що захищають «традиційні цінності». Зазначені угруповання схильні застосовувати насильницькі методи до опонентів, як сталося у Львові під час фестивалю ЛГБТ-спільноти у березні 2016 року.¹⁹ Водночас, «КиївПрайд», інший фестиваль ЛГБТ-спільноти, який відбувся в Києві у червні, продемонстрував добре організовану співпрацю активістів з поліцією, що допомогло попередити порушення свободи мирних зібрань.

Незалежність ЗМІ

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
3,50	3,50	3,50	3,75	4,00	4,00	4,25	4,00	4,00	4,00

- Медіа-середовище в Україні є плюралістичним, і критика у бік влади є широко поширеним явищем. Водночас, найбільші ЗМІ досі перебувають під контролем олігархів і залежать від зовнішніх політичних та бізнесових інтересів.
- Громадяни користуються доступом до різних джерел інформації, і незважаючи на те, що телебачення залишається головним джерелом інформації для більшості українців, його вплив зменшується. Порівнюючи з 2014 роком, коли новини по ТБ щодня дивилися 89 відсотків українців, у 2016 році кількість телеглядачів зменшилася до 79 відсотків.²⁰ При цьому 62 відсотки українців користуються інтернетом, що на 7 відсотків більше порівняно з попереднім роком.²¹
- Деякі популярні телеканали належать членам політичної опозиції або колишнього режиму. Власниками телеканалу «Інтер» є члени «Опозиційного блоку» Сергій Львовичкін і Дмитро Фірташ; Євгену Мураєву, члену проросійської політичної партії «За Життя», належить телеканал «NewsOne»; а «112-й канал» та «17-й канал» перебувають у власності офшорних компаній, контрольованих соратниками колишнього президента Віктора Януковича.²² Як наслідок, на цих телеканалах активно висловлюється критика у бік влади. Критичні репортажі також присутні на нейтральних або навіть державних телеканалах. Зокрема, комплексне розслідування щодо офшорних компаній, розпочате після витоку панамських документів, у тому числі щодо компаній, що належать президенту Порошенку, транслювалося на державному «Першому» телеканалі. Основні телеканали висвітлювали оприлюднені високопосадовцями відомості про майно у поданих ними електронних деклараціях в рамках нещодавно запровадженої системи е-декларування, у тому числі інформацію щодо їхніх грошових депозитів і розкішного способу життя.
- Деякі вітчизняні і міжнародні ЗМІ висловили занепокоєння появою випадків тиску на журналістів. Зокрема, в жовтні провідне Інтернет-видання «Українська правда» опублікувало відкрите звернення до української влади, в якому наведено докази стеження за роботою журналістів, які займаються розслідуваннями.²³
- Було офіційно створено нову суспільну телерадіокомпанію, проте на заваді її ефективній роботі стали бюрократичний спротив і бюджетні обмеження. Наприкінці жовтня подав у відставку Зураб Аласанія, директор потенційного суспільного мовника «Національної телекомпанії України», пославшись на відсутність у влади політичної волі підтримувати суспільного мовника, а також неспроможність усунути бюрократичні перепони, пов'язані з проведенням в Україні пісенного конкурсу «Євробачення-2017».²⁴ Основні політичні гравці не дуже зацікавлені у швидкому успіху суспільного мовника, оскільки він кидає виклик звичному порядку використання державного каналу мовлення у політичних цілях.
- Журналісти продовжують ставати жертвами значної кількості нападів. 20 липня в центрі Києва було вбито відомого політичного журналіста Павла Шеремета. Розслідування обставин вбивства досі не дало жодних результатів.²⁵
- Триваючий конфлікт з Росією ставить під питання свободу українських ЗМІ. Питання про те, де закінчуються межі законних обмежень свободи ЗМІ в контексті «інформаційної

війни» з Росією, є предметом постійних дебатів, особливо в контексті пропагандистських російських телеканалів, трансляція яких заборонена в Україні з 2014 року.

- У вересні група невідомих осіб здійснила напад на студію популярного національного телеканалу «Інтер». Нападники розбили обладнання і підпалили будівлю телеканалу. «Інтер» належить основним функціонерам колишнього режиму, зокрема Сергію Львовочкіну, який був головою адміністрації колишнього президента Віктора Януковича, що викликало занепокоєння, що напад був спрямований проти нинішньої політичної опозиції. «Інтер» також висловив підозру, що напад був спланований Міністерством внутрішніх справ і скоєний праворадикалами, близькими до міністра Арсена Авакова. Проте «Інтер» вважається не просто опозиційним телеканалом в Україні. В інтернет потрапили електронні листи Марії Столярової, громадянки Росії, яка раніше очолювала інформаційну службу телеканалу «Інтер». Ці листи свідчать про прямий зв'язок між Столяровою і представниками ДНР.²⁶ Незважаючи на звільнення Столярової з посади і депортацію з країни ще до витоку інформації, цей інцидент негативно позначився на сприйнятті телеканалу.
- У центрі скандалу опинився також сайт «Миротворець»,²⁷ який заявляв, що він є «центром з питань дослідження ознак злочинів проти національної безпеки України, миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку». У травні «Миротворець» оприлюднив, а пізніше оновив список журналістів, які отримали акредитацію для роботи в «ДНР» та «ЛНР», в непрямій формі звинувативши їх у співпраці з російськими окупантами і озброєними сепаратистами на Донбасі. Розміщення цієї інформації було піддано різкій критиці як таке, що становило порушення свободи ЗМІ, оскільки воно становило загрозу безпеці журналістів, які працюють у зоні конфлікту.

Демократичність управління на рівні місцевих органів влади

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
5,25	5,25	5,25	5,50	5,50	5,50	5,50	5,50	5,25	5,00

- У 2016 році нові об'єднані територіальні громади, створені в рамках реформи 2015 року, отримали більшу фінансову незалежність. Вони також отримали більше реальних повноважень щодо управління освітою, медициною, соціальним захистом, територіальним розвитком, архітектурно-будівельним контролем, в найближчому майбутньому розпорядженням землями в межах територій органів місцевого самоврядування. Значне збільшення надходжень до місцевих бюджетів справило миттєвий позитивний вплив на органи місцевого самоврядування.
- За підтримки експертів, донорів і громадськості відповідними міністерствами було створено проектний офіс секторальної децентралізації, покликаний координувати процес вироблення галузевої політики по децентралізації. 20 вересня Верховна Рада України прийняла Закони № 4772 та № 4773, призначені врегулювати порядок добровільного об'єднання існуючих органів місцевого самоврядування.²⁸ Норми, запроваджені цими законопроектами, надають об'єднаним територіальним громадам прямий доступ до державного бюджету, а також дозволяють співпрацювати з сусідніми громадами без зайвих бюрократичних процедур.²⁹
- В рамках першої хвилі об'єднання було утворено 159 територіальних громад (9 міських, 120 сільських і 30 змішаних). До кінця 2016 року їх число зросло до 366³⁰. Після цього процес уповільнився: експерти вважають, що на проведенні об'єднання істотно негативно позначилися серйозні прорахунки, викликаючи напругу у взаєминах центру та регіонів.³¹
- Створення об'єднаних територіальних громад – це тільки початок. Попереду – заміна держадміністрацій виконкомами обл- і райрад і делегування господарських повноважень. Реструктуризація привела «нові обличчя» у владу; проте, цим «новим обличчям» може бракувати необхідних навичок з планування бюджету чи управління основними інфраструктурними проектами, а тому вони повинні здобути практичні знання «з нуля».³² Складність і різноманітність реформ також є причиною затримок і неузгодженості, оскільки

для реалізації реформ потрібні узгоджені дії різних підрозділів, у тому числі міністерств освіти, соціальної політики, охорони здоров'я та інших. Незважаючи на позитивні зрушення у напрямку узгодження, говорити про реальний баланс між діями та операціями ще занадто рано.³³

- Децентралізація – це одна з 10 основних реформ, які підтримує населення.³⁴ Іноземні спостерігачі, такі як представник Європейського Союзу (ЄС) у Києві та начальник відділу України в Міністерстві закордонних справ Німеччини, вітають реформи і той прогрес, якого вдалося досягти в їх реалізації.^{35,36} Українські експерти давно виступають за цю реформу з децентралізації; експертна спільнота підштовхувала владу до реформування системи місцевого самоврядування з метою закріплення владних повноважень на місцевому рівні і підвищення рівня обслуговування населення. Реформа 2016 року є не першою спробою, спрямованою на досягнення цієї мети, проте на даний момент вона є найбільш життєздатною та успішною.³⁷

Ефективність і незалежність судової системи

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
4,75	5,00	5,00	5,50	6,00	6,00	6,00	6,00	6,00	5,75

- Суди і прокуратура продовжують залишатися органами державної влади, що користуються найменшим рівнем довіри серед населення, причому судам довіряє всього 8 відсотків громадян.³⁸ Система правоохоронних органів в Україні давно не відповідає потребам суспільства чи міжнародним демократичним стандартам. Як такі, судова та антикорупційна реформи є найбільш очікуваними змінами на перехідний період.
- У червні 2016 року Верховна Рада України розпочала нову судову реформу, внівши зміни до Конституції і ухваливши новий Закон «Про судоустрій і статус суддів», а також новий закон про виконання судових рішень. Замість чотирьох касаційних судів буде новий «Верховний Суд», формування складу якого здійснюватиметься на відкритій конкурсній основі. Реформа передбачає можливість призначення судьями правників з-поза меж судової системи. Нинішня чотирирівнева судова система, яка складається з місцевих судів, апеляційних судів, вищих спеціалізованих судів і Верховного Суду, буде змінена на трирівневу у складі місцевих судів, апеляційних судів і Верховного Суду.
- В рамках запропонованих змін будуть запроваджені нові процедури щодо визначення кваліфікації та сертифікації суддів, а також оцінювання суддів за критеріями компетентності, доброчесності та професійної етики. Судді, які не пройдуть кваліфікаційне оцінювання, будуть звільнені, так само як і судді, які не зможуть документально підтвердити джерело своїх доходів. Громадськість може брати участь у кваліфікаційному оцінюванні суддів і спостерігати за проведенням конкурсів на зайняття вакантних посад суддів, за сприяння нової Громадської ради доброчесності, створеної 11 листопада.³⁹ Рада складається з 20 представників громадських об'єднань, і до її повноважень належить збір, перевірка й аналіз інформації щодо судді, сприяння ВККСУ у встановленні відповідності кандидата на посаду судді критеріям професійної етики та доброчесності.
- Судді повинні декларувати всіх родичів, які працюють у судах, адвокатурі, прокуратурі, на інших високих посадах. За неправдиву інформацію вони можуть бути притягнуті до дисциплінарної відповідальності. Вища рада правосуддя відіграватиме головну роль у призначенні та звільненні суддів, при цьому парламент і президент відіграватимуть церемоніальну роль у процесі прийняття відповідного рішення. Більшість членів Вищої ради правосуддя має бути обрана іншими судьями до 2019 року.
- Реформи також передбачають істотне зменшення привілеїв суддів. Наприклад, до суддів застосовуватимуться загальні правила взяття під варту у випадку арешту на місці вчинення тяжкого злочину або відразу ж після вчинення тяжкого злочину — до цих злочинів належить одержання незаконного прибутку. В інших випадках необхідно буде отримувати згоду Вищої ради правосуддя на затримання або тримання під вартою. Судді часто користувалися імунітетом від судового переслідування, оскільки дозвіл на затримання або тримання під

вартою судді раніше треба було отримувати в парламенті, політичному органі, який часто-густо не реагував на подібні ситуації. Інша ключова реформа стосується виконання судових рішень. В червні, паралельно з державною виконавчою службою запрацювали приватні виконавці, які займаються виконанням судових рішень у господарських справах.⁴⁰ Конкуренція має знизити рівень корупції і підвищити рівень виконання судових рішень.

- Реформування органів прокуратури залишається одним із невиконаних зобов'язань України перед Радою Європи. Україна не виконує це зобов'язання з 1995 року. Довгий час Закон «Про прокуратуру», який набув чинності ще в 1991 році, зберігав централізовану, воєнізовану структуру з внутрішньою культурою безумовної субординації. Ця установа намагалася контролювати суспільство і державу шляхом нагляду за населенням. Нова редакція закону, прийнята 14 жовтня 2014 року, покликана позбавити прокурорів повноважень щодо здійснення загального нагляду і при цьому визначає перехідні риси нового органу досудового розслідування, Державного бюро розслідувань. Цим новим законом також передбачено створення ефективних органів прокурорського самоврядування і конкурсний відбір кандидатів на посади у новостворених місцевих прокуратурах у всіх регіонах країни. Крім того, восени було проведено конкурс на заміщення вакантних посад прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), які проводитимуть досудове розслідування кримінальних проваджень за результатами діяльності Національного антикорупційного бюро (НАБУ).⁴¹ Внаслідок переатестації особового складу місцевих прокуратур у 2015 році, чисельність їх персоналу зменшилася на 20 відсотків, з 7 800 до 6 200 осіб.⁴²
- У травні подала у відставку перший заступник міністра внутрішніх справ Ека Згуладзе; за нею в листопаді у відставку пішла глава Національної поліції Хатія Деканоїдзе. Хоча дехто вважає ці звільнення наслідком зовнішнього тиску, існували також особисті обставини і попередні домовленості щодо умов їхньої роботи, які і стали причиною відставки. Як Згуладзе, так і Деканоїдзе допомогли закласти фундамент для подальших перетворень і подальшого реформування судової системи та боротьби з корупцією.
- Попри ці зусилля проведенню реформ продовжують заважати «старі кадри», які чинять опір будь-яким змінам у бюрократичній системі, яка десятиліттями панувала в судах. Таким чином, 84 відсотки колишніх керівників були знову призначені Генпрокурором на посади керівників новостворених місцевих прокуратур.⁴³ Новостворені прокуратури залишаються лояльними до Генерального прокурора, таким чином залишаючи прокуратуру інструментом в руках політичної влади. Набуття повноважень цими органами відтермінували до 15 квітня 2017 року.
- 1 березня 2016 року набув чинності Закон про Державне бюро розслідувань, покликане розслідувати справи, в яких фігурують правоохоронці, судді і найвищі службовці. В листопаді розпочався процес відбору на посаду директора і заступників директора Державного бюро розслідувань. Бюро розпочне свою роботу не раніше 1 січня 2017 року.

Рівень корупції

2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
5,75	5,75	5,75	5,75	6,00	6,00	6,25	6,00	6,00	5,75

- Корупція залишається одним із головних викликів, які стоять на заваді успішному проведенню реформ в Україні. Українці більше не вірять в те, що труднощі в країні спричинені військовими діями на сході України, називаючи натомість корумпованість представників влади основною причиною поточної соціально-економічної кризи.⁴⁴ За останні два роки Україна досягла прогресу в реалізації законодавчих реформ, що одноставно визнають експерти як в Україні, так і за кордоном. Зокрема, в країні було прийнято новий антикорупційний закон, створено нові органи, покликані забезпечити реалізацію антикорупційної політики, і вжито заходів для підвищення прозорості фінансування політичних партій та державних закупівель. Проте цих змін недостатньо, якщо вони не підкріплюються відповідними діями з боку органів місцевого самоврядування, а саме усуненням корупції з повсякденного життя адміністративних органів та вжиттям ефективних заходів системою органів прокуратури та судів проти корумпованих високопосадовців.

- В січні 2015 року набув чинності новий Закон «Про Національне антикорупційне бюро України» (НАБУ), яке було офіційно створене через чотири місяці після цього. До кінця 2016 року НАБУ було скеровано до суду понад 50 справ і виконано 12 судових рішень.⁴⁵
- 26 квітня 2015 року набув чинності новий закон, який передбачав створення Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК), до компетенції якого віднесено затвердження правил етичної поведінки державних службовців, а також перевірка декларацій держслужбовців про майно та доходи. НАЗК розпочало свою діяльність 15 серпня після того, як незалежною конкурсною комісією у складі президента, голови Національного агентства з питань державної служби, а також представників громадських організацій і Верховної Ради було призначено чотирьох з п'яти його членів. До кінця 2016 року НАЗК надало звіт про свою початкову діяльність, у тому числі про роботу з аналізу розробки та імплементації антикорупційного законодавства.⁴⁶
- До 30 жовтня було завершено перший етап електронного декларування; в результаті, в 2015 році було подано 107 050 електронних декларацій, які наразі доступні в режимі «онлайн».⁴⁷ Декларації забезпечують значний обсяг публічних даних для підтвердження відповідності способу життя, активів та майна посадовців їхнім офіційним доходам. Електронне декларування стало проривом, який додав прозорості та відповідальності українським державним чиновникам на рівні, який раніше був недосяжний. Загальна оцінка громадянського суспільства та міжнародних партнерів була позитивною, враховуючи, що це лише перший крок, за яким мають відбуватися розслідування та покарання за незаконне збагачення.⁴⁸
- У 2016 році продовжився процес реформування системи державних закупівель. Новий Закон «Про публічні закупівлі», який був прийнятий в грудні 2015 року, передбачає розкриття інформації про державні тендери, у тому числі про тендерні пропозиції, кінцевих бенефіціарних власників компаній-учасників тендерів та протоколи розгляду тендерних пропозицій. Розпочала роботу електронна система державних закупівель «ProZorro», яка запровадила стандарти підзвітності та прозорості в політиці закупівель. Експерти позитивно оцінили запуск цього пілотного проекту. Зокрема, в травні система «ProZorro» отримала міжнародне визнання, здобувши міжнародну премію «Public Procurement Awards» як одна з найкращих у світі технологій закупівель у публічному секторі.⁴⁹
- 1 квітня 2016 року електронні платформи «Public Procurement»⁵⁰ та «ProZorro»⁵¹ стали єдиними доступними засобами для здійснення регулярних закупівель всіма центральними органами влади та національними державними компаніями. А, починаючи з 1 серпня, всі публічні закупівлі в Україні (у тому числі місцеві) опрацьовуються виключно через систему «ProZorro». Реформа державних закупівель стала головною відправною точкою національної антикорупційної політики України. За оцінками, загальна сума заощаджень в електронній системі станом на кінець жовтня до її повномасштабного запровадження сягнула 5 млрд. грн. (1,85 млрд. дол. США).⁵²
- 10 грудня 2015 року було прийнято закон «Про державну службу». Він охоплює всю сферу державного управління, долаючи пострадянські правові засади і запроваджуючи нову модель на основі передових міжнародних стандартів. Закон офіційно вступив в силу з 1 травня 2016 року. Проте, для того, щоб він запрацював в повному обсязі, необхідні додаткові інституційні засоби такі, як Комісія з питань вищого корпусу державної служби (уповноважена обирати державних службовців на найвищі в державі посади), яка була остаточно створена в липні 2016 року за результатами проведених виборів. Громадянське суспільство продовжує працювати над забезпеченням незалежності та авторитетності Комісії.⁵³
- Нова політика відкритості даних забезпечила оприлюднення даних реєстрів власників майна (у тому числі нерухомості та транспортних засобів) та обов'язкове розголошення кінцевих бенефіціарів суб'єктів господарювання. Всі реєстри доступні в режимі «онлайн». Нові електронні реєстри сприяють роботі журналістів, які займаються журналістськими розслідуваннями, завдяки розкриттю закритих даних політично значущих осіб. Загальна оцінка впровадження Закону «Про доступ до публічної інформації» була схвальною. Протягом перших п'яти років після введення в дію закону збільшилися можливості публічного доступу, не дивлячись на те, що відсутність правозастосовних заходів для покарання посадовців, які не виконують вимоги, продовжує стримувати його дію.⁵⁴
- Реформа в сфері енергетики, яка була проведена в 2016 році, покращила управління енергетичною політикою України і має чітку антикорупційну дію. Уряд припинив

практикувати приховані енергетичні субсидії, які протягом десятиліть були джерелом корупції. З припиненням закупівлі природного газу у Росії Україна також досягла відносної енергетичної незалежності від свого домінуючого сусіда.

- Незначне покращення в сфері публічних послуг відбулося завдяки змінам, внесеним Міністерством юстиції до закону про реєстрацію ТОВ та ПП, які зменшили кількість застарілих процедур і спростили їх. Також було внесено зміни до довгоочікуваної системи онлайн-послуг, включаючи можливість використання електронних ключів та підписів для затвердження та надсилання документів до різних податкових органів та державних установ.

Автори:

Д-р Олександр Сушко є науковим директором Інституту євроатлантичного співробітництва у Києві, Україна. Д-р Олена Пристайко є виконавчим директором Офісу зв'язку українських аналітичних центрів у Брюсселі, Бельгія. До цього вона працювала менеджером проекту Директорату внутрішнього нагляду Ради Європи; представником у Брюсселі Антидискримінаційного центру «Меморіал» та Центру «Сова»; науковим співробітником Центру ЄС – Росія у Брюсселі; координатором проекту з моніторингу виконання Плану дій Україна – ЄС Центру Разумкова у Києві; доцентом кафедри європейської інтеграції Національної академії державного управління при Президентові України. Вона отримала ступінь кандидата політичних наук в Інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка та диплом магістра європейського права в Інституті Європи Саарландського університету, Саарбрюкен, Німеччина.

¹ “У ЗСУ розповіли про бойові втрати української армії в 2016 році”, [Ukraine’s Armed Forces disclosed its combat human losses in 2016], Liga.net, 26 December 2016, <http://news.liga.net/ua/news/politics/14342083-u-zsu-rozpov-li-pro-boyov-vtrati-ukra-nsko-arm-v-2016-rots.htm>.

² “Report on the Human Rights Situation in Ukraine”, OHCHR, 15 November 2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport16th_EN.pdf.

³ “Порошенко похвалився збільшенням місцевих бюджетів на 50%”, [Poroshenko is proud of increase of the local budgets], Depo.ua, 28 October, 2106, <http://www.depo.ua/ukr/money/poroshenko-pohvalivnya-zbilshennyam-mistsevih-byudzhetiv-na-28102016114300>.

⁴ National Agency for Corruption Prevention 2016 Report, 26 January, 2017, ftp://91.142.175.4/nazk_files/zvity/NAPK_annual-report_2016.pdf.

⁵ “У ЗСУ розповіли про бойові втрати української армії в 2016 році”, [Ukraine’s Armed Forces disclosed its combat human losses in 2016], Liga.net, 26 December 2016, <http://news.liga.net/ua/news/politics/14342083-u-zsu-rozpov-li-pro-boyov-vtrati-ukra-nsko-arm-v-2016-rots.htm>.

⁶ “Report on the Human Rights Situation in Ukraine”, United Nations, 8 December 2016, http://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/UAReport16th_EN.pdf.

⁷ “Ukraine poll: continued dissatisfaction with government and economic situation”, Rating Group, 31 October 2016, <http://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie-nastroeniya-naseleniya-oktyabr-2016.html>.

⁸ “Соціально-політичні настрої жителів України та рейтинг підтримки партій і політичних лідерів: листопад 2016 року” [Sociopolitical attitudes of Ukrainian population and ratings of political parties and political leaders. November 2016], 22 November 2016, Kyiv International Institute of Sociology <http://kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=660&page=1>.

⁹ Poroshenko’s Model, Liga.net, 7 June 2016, http://www.liga.net/projects/poroshenko_2_goda/

¹⁰ “Заява Громадянської мережі ОПОРА щодо попередніх результатів спостереження на проміжних виборах народних депутатів України 17 липня 2016 року” [Opora Statement on the preliminary outputs of the observation at the interim election of MPs of Ukraine 17 July 2016], 18 July 2016, <https://www.oporaua.org/vybory/zvity/43056-zaiava-hromadianskoi-merezhi-oporashchodo-poperednikh-rezultativ-sposterezhennia-na-promizhnykh-vyborakh-narodnykh-deputativ-ukrainy-17-lypnia-2016-roku>.

-
- ¹¹ “Вибори-2016: Війна кланів і клонів”, [Elections-2016: War of Clans and Clones], Ukrinform, 13 July, 2016, <http://www.ukrinform.ua/rubric-politycs/2048948-vibori2016-vijni-klaniv-i-kloniv.html>.
- ¹² “Підсумки перших місцевих виборів в об’єднаних територіальних громадах 11 і 18 грудня 2016 року”, [Outputs of the first local elections in the amalgamated territorial communities on Decemebr 11 and 18, 2016], Association of Ukrainian Researchers SIAZ, 3 January 2017, <http://xn--80aid1auz.xn--80ao2a3f.xn--j1amh/analitika-i-monitoring/analitichni-materiali/2429-pidsumki-pershikh-mistsevykh-vivoriv-v-ob-ednanikh-teritorialnikh-gromadakh-11-i-18-grudnya-2016-roku.html>.
- ¹³ “Перші вибори в об’єднаних громадах”, [First elections in the amalgamated communities], Opora Civic Network, 15 February 2017, <https://www.oporaua.org/vybory/pershi-vybory-v-obiednanykh-hromadakh-2016/44117-otsinka-iakosti-roboty-dvk-vysnovky-opory-za-rezultatamy-sposterezhennia-na-pershykh-mistsevykh-vyborakh-v-oth>.
- ¹⁴ “Strengthening independence of Ukraine’s Central Election Commission: proposals for reform”, Opora Civic Network, 26 September 2016, <https://www.oporaua.org/en/news/43279-strengthening-independence-of-ukraines-central-election-commission-proposals-for-reform>.
- ¹⁵ “Rada calls on intl community not to recognize State Duma elections in Crimea”, Interfax-Ukraine, 8 September 2016. <http://en.interfax.com.ua/news/general/368738.html>.
- ¹⁶ “Олексій Кошель: Оприлюднені партіями фінансові звіти – фіктивні”, [Oleksiy Koshel: Financial reports of the parties released are fictive], Glavkom, 11 August, 2016, <http://glavcom.ua/interviews/oleksiy-koshel-opriyudneni-partiyami-finansovi-zviti-fiktivni-366515.html>.
- ¹⁷ “Оцінка громадянами ситуації в країні, ставлення до суспільних інститутів, електоральні орієнтації: Результати соціологічного дослідження”, [Citizens’ evaluation of the situation in the country, attitude to public institutions, electoral orientation], Razumkov Center, 12 May 2016, http://old.razumkov.org.ua/upload/1463122497_file.pdf.
- ¹⁸ Тепле Місто Platform, <http://warm.if.ua/en>.
- ¹⁹ “У Львові ЛГБТ-фестиваль закінчився, не розпочавшись”, [In Lviv LGBT festival have been finished before being launched], 19 March, 2016. <http://www.ukrinform.ua/rubric-regions/1985186-u-lvovi-lgbtfestival-zakincivsa-ne-rozpocavsis.html>.
- ²⁰ “Споживання ЗМІ в Україні 2016 року: популярність Facebook зростає, довіра до російських медіа знижується”, [Media consumption in Ukraine in 2016: Facebook is growing, trust to the Russian media is going down], Media Sapiens, 17 March 2016, http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/research/spozhivannya_zmi_v_ukraini_2016_roku_populyarnist_fac ebook_zrostaє_dovira_do_rosiyskikh_media_znizhuetsya/.
- ²¹ “Інтернетом користуються понад 60% українців”, [Over 60% of Ukrainians are Internet users], Korrespondent, 28 March 2016, <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3658364-internetom-korystuuitsia-ponad-60-ukraintsiv>.
- ²² “Власником 17-го каналу є офшорна компанія оточення Януковича – «Наші гроші»”, [17th Channel owner is the offshore company belonging to Yanukovich’s entourage: Our Money], Detector Media, 9 March 2016, <http://detector.media/rinok/article/113418/2016-03-09-vlasnikom-17-go-kanalu-e-ofshorna-kompaniya-otochennya-yanukovicha-nashi-groshi/>.
- ²³ “Вуха влади. Як стежать за роботою журналістів УП (Документи)”, [Ears of the government. How the journalists are surveilled (Documents)], Ukrain’ska Pravda, 28 October 2016, <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/10/28/7125100/>.
- ²⁴ “Cabinet of Ministers of Ukraine accepts Alasania’s resignation”, Channel 112, 2 November, 2016. <http://112.international/society/cabinet-of-ministers-of-ukraine-accepts-alasaniyas-resignation-10620.html>.
- ²⁵ “Герашченко: Слідство ще не визначило основну версію вбивства Шеремета”, [Gerashchenko: investigation have not defined the main version of Sheremet’s murder so far], Novoye Vremya, 6 September 2016, <http://nv.ua/ukr/ukraine/events/gerashchenko-slidstvo-shche-ne-viznachilo-osnovnu-versiju-vbivstva-sheremeta-213550.html>.
- ²⁶ “В сети обнародована переписка сотрудников ‘Интера’ с представителями ‘ДНР’”, [Mailing of Inter employees and “DNR” representatives was released], Espresso TV, 04 August, 2016, http://ru.espresso.tv/news/2016/08/04/v_sety_obnarodovana_perepyska_sotrudnykov_quotynteraquot_s_predstavytelyamy_quotdnrquot.
- ²⁷ Mirotvorets Center. Center for Research of Signs of Crimes against the National Security of Ukraine, Peace, Humanity, and International Law: <https://myrotvorets.center/>.
- ²⁸ “Законопроекти щодо добровільного приєднання територіальних громад прийнято в першому читанні”, [Draft laws on the voluntary joining of the territorial units adopted at first reading], 20 September 2016, <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3320>.

- ²⁹ “У Мінрегіоні дали старт роботі проектного офісу секторальної децентралізації в Україні”, [Ministry of Regional Development gave a start to a project office of the sectoral decentralization of Ukraine], 20 October 2016, <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/3517>.
- ³⁰ List of the amalgamated communities, 23 December 2016: http://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2016/04/OTG-23_12_20161.pdf
- ³¹ E.Gotsuenko, N. Gotsuenko “Decentralisation: plans and reality”, *Dzerkalo Tyzhnya*, 12 August 2016, [Децентралізація: плани та реальність], <http://gazeta.dt.ua/business/decentralizaciya-plani-ta-realnist-.html>.
- ³² О. Siliukova, “Дуже гостро стоїть питання пошуку кваліфікованих кадрів для роботи в ОТГ” [Searching for a qualified personnel for the amalgamated communities is very actual], 26 October 2016, <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci/chomu-gromady-ne-obyednuyutsya>.
- ³³ “Що таке децентралізація і навіщо вона всім нам?”, [What is decentralization and why do we need it?], *Agropolit.com*, 23 March 2016, <https://agropolit.com/blog/48-scho-take-detsentralizatsiya-i-navischo-vona-vsim-nam>.
- ³⁴ “Реформи в Україні: громадська думка населення”, [Reforms in Ukraine: vies of the population], Democratic Initiatives Foundation, 11 July 2016, <http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya>.
- ³⁵ “Німецькі експерти: Децентралізація в Україні триває”, [German experts: Decentralization reform in Ukraine continues], *Ukrinform*, 22 June 2016, <http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2038232-nimecki-eksperti-decentralizacia-v-ukraini-trivae.html>.
- ³⁶ Див. там же.
- ³⁷ І. Koliushko, “Адміністративно-територіальну реформу громад можна провести на основі закону про добровільне об’єднання”, [The reform of the local governance can be based on the law on voluntary uniting of the communities], *Tyzhden.UA*, 23 June 2016], *Tyzhden*, 23 June 2016, <http://tyzhden.ua/News/168087>; А. Tkachuk “Із Конституцією чи без, децентралізація почалася. Тепер тільки — не нашкодь!”, [With the Constitution or not, but the decentralization reform has begun. Now – do not make any harm!], *Dzerkalo Tyzhnya*, 23 January 2016, <http://gazeta.dt.ua/internal/anatoliy-tkachuk-iz-konstituciyeyu-chi-bez-decentralizaciya-pochalasya-teper-tilki-ne-nashkod-.html>.
- ³⁹ The Citizens Integrity Council has been created, *Reanimation Package of Reforms*, 11 November 2016, <http://rpr.org.ua/news/hromadska-rada-dobrochesnosti-sformovana/>.
- ⁴⁰ “Ukraine Adopts New Laws On Judicial Reform; IP Court To Be Established In 2017”, *Petosevic*, 23 June 2016, <https://www.petosevic.com/resources/news/2016/07/3469>.
- ⁴¹ “The first stage of selection in the anticorruption Prosecutor’s office,” *Ukrop News 24*, 18 September 2016, <http://ukropnews24.com/the-first-stage-of-selection-in-the-anticorruption-prosecutors-office/>
- ⁴² “Prosecutors with old faces: why has the desired upgrade not occurred?” *Center for Political-Legal Reform*, 21 November 2015, <http://pravo.org.ua/ua/news/5958>
- ⁴³ “Reform of the judiciary: Problems to be solved by the reform”, *Reanimation Package of Reforms*, <http://rpr.org.ua/groups-rpr/06reforma-orhaniv-pravoporyadku/>
- ⁴⁴ “Головними причинами кризи українці вважають корупцію і олігархізацію економіки”, [Ukrainians consider corruption and oligarchization of the economy main reasons of the crisis], *Dzerkalo Tyzhnya*, 11 July 2016, <http://dif.org.ua/article/reformi-v-ukraini-gromadska-dumka-naselennya>.
- ⁴⁵ NABU: Activity Report, August 2016 – February 2017, <https://nabu.gov.ua/report/zvit-serpen-2016-lyuty-2017>.
- ⁴⁶ National Agency for Corruption Prevention 2016 Report, 26 January, 2017, ftp://91.142.175.4/nazk_files/zvity/NAPK_annual-report_2016.pdf.
- ⁴⁷ Див. там же.
- ⁴⁸ Electronic declaration: consequences for society. Expert poll by the Ilko Kucheriv Democratic Initiatives Foundation, 9 November 2016, <http://dif.org.ua/article/elektronne-deklaruvannya-naslidki-dlya-suspilstva-opituvannya-ekspertiv>; “Електронне декларування — справжній прорив українських реформ”, [Electronic declaration: a real breakthrough of the Ukrainian reforms], *Ekonomichna Pravda*, 31 October 2016, <http://www.epravda.com.ua/columns/2016/10/31/609637/>.
- ⁴⁹ World Public Procurement Awards 2016. <http://www.procurementleaders.com/world-procurement-awards/world-procurement-awards/winners>.
- ⁵⁰ Public Procurement, <https://www.dzo.com.ua/>.
- ⁵¹ ProZorro Online Procurement System <https://prozorro.gov.ua/>.
- ⁵² Max Nefedov, “Що відбувається в ProZorro”, [What is happening in ProZorro], *New Times Business*, 25 October 2016, <http://biz.nv.ua/ukr/experts/nephodov/shcho-vidbuvajetsja-v-prozorro-252581.html>.
- ⁵³ RPR calls the authorities to guarantee independence of the Commission of the High Corps of the Civil Service, 21 July 2016, [РПР закликає владу гарантувати незалежність Комісії з питань вищого корпусу державної служби],

<http://rpr.org.ua/news/rpr-zaklykaje-vladu-harantuvaty-nezalezhnist-komisiji-z-pytan-vyschoho-korpusu-derzhavnoji-sluzhby/>.

⁵⁴ Experts think that the law on access to public information is implemented not very effective, *UNIAN*, 31 May 2016, [Експерти вважають, що закон про доступ до публічної інформації імплементовано не досить ефективно], <http://press.unian.ua/press/1361435-eksperti-vvajayut-scho-zakon-pro-dostup-do-publichnoji-informatsiji-implementovano-ne-dosit-efektivno.html>.